सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र त्यसको शैक्षिक उपलब्धी : प्युठान जिल्ला

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपुर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

दिनुप्रसाद अधिकारी

स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्ष

त्रि.वि.वि. दर्ता नं.: ६-१-५४-१६१-९७

परीक्षा रोल्नं.:- २८०१२४ (२०६७)

भर्ना वर्ष : २०६६

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग सङ्काय

अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, २०७२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय
शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUVAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

UNIVERSITY CAMPUS
Kirtipur, Kathmandu, Nepal

पत्र संख्याः-
Ref.

मितिः..............................
Date:

सिफारिस-पत्र (RECOMMENDATION LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि मेरो निर्देशन सुपरिवेक्षण र सुझावमा यस क्याम्पसका छात्र दिनुप्रसाद अधिकारीले **सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र त्यसको शैक्षिक उपलब्धी : प्युठान जिल्ला** विषयमा यो शोधपत्र तयार पार्नुभएको हो । उक्त यो शोधपत्र स्वीकृतिको लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

उप-प्रा.मिनराज पौडेल

(शोधनिर्देशक)

अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं

मितिः २०७२।१२।२९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय
शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUVAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल
UNIVERSITY CAMPUS
Kirtipur, Kathmandu, Nepal

पत्र संख्या:-
Ref.

मिति:............................
Date:

स्वीकृत-पत्र (RECOMMENDATION LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि श्री दिनु प्रसाद अधिकारीले प्रस्तुत गर्नुभएको **सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र त्यसको शैक्षिक उपलब्धी : प्युठान जिल्ला** शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

	....
१. विभागीय प्रमुख	उप-प्रा.मिनराज पौडेल
	....
२. बाह्य परिक्षक	प्रा.डा. महेश राज दाहाल
	....
३. शोधपत्र निर्देशक	उप-प्रा.मिनराज पौडेल

मिति: २०७२।१२।२९

कृतज्ञता ज्ञापन (ACKNOWLEDGEMENTS)

प्रस्तुत शोधपत्र **सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र त्यसको शैक्षिक उपलब्धी : एक अध्ययन प्युठान जिल्ला** शीर्षकमा आदरणीय उप-प्रा. मिनराज पौडेलको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको छु । आफ्नो कार्य व्यस्ततामा पनि अनुकूल समय मिलाई शोधपत्र तयारीका सर्न्दभमा स्नेहपूर्वक सल्लाह र सुझाव सहित निर्देशन दिनुभएको हुँदा उहाँप्रति सर्वप्रथम सम्मान प्रकट गर्दै कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सुरूदेखि अन्त्यसम्म सहयोग पुऱ्याउनु हुने विभागका सम्पूर्ण गुरूहरू तथा गुरूआमाप्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा प्रत्यक्ष परोक्षरुपमा महत्वपूर्ण सुझाव, सल्लाह र उत्प्रेरणा दिनुहुने विभाग अन्तर्गतका सम्पूर्ण श्रद्धेय गुरूहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि सधै नैतिक अर्ती, उपदेश दिदै व्यावहारिक र आर्थिक समस्याहरूसँग संघर्ष गरी आफ्नो अमूल्य समय, श्रम र पसिना अर्पण गरी मलाई यस अवस्थासम्म ल्याई पुऱ्याउनु हुने मेरा आदरणीय पिता गनु प्रसाद अधिकारी,माता दिना देवि अधिकारी साथै मेरा हरेक कार्यमा साथ दिने भाइ विष्णु, झगप्रसाद र गंगाराम र छोरा लेमप्रसाद, घनश्याम, टिकाराम र भान्जाहरु दुर्गा, तिलकप्रति सादुवाद छ । यस शोधपत्र लेखनमा प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने साथीहरू प्रति विशेष धन्यवाद अर्पण गर्दछु । अन्त्यमा, यस शोधपत्रलाई प्राविधक रुपमासहयोग पुऱ्याउने हाम्रो कम्यूनिकेसन एण्ड स्टेशनरी, भाजंगल, कीर्तिपुरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

दिनुप्रसाद अधिकारी

शोधार्थी

अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०७२।१२।२९

शोधसार (Abstract)

प्रस्तुत शोध प्युठान जिल्ला अन्तर्गत बेलबास, भिंग्री, बर्जिबाङ् भित्र रहेका "सामुदायिक विद्यालयमा माध्यमिक तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र त्यसको शैक्षिक उपलब्धी, एक अध्ययन" शीर्षकमा अनुसन्धान गरीतयार गरिएको हो । यस अध्ययनका उद्देश्यहरु सामुदायिक विद्यालयमा सरकार र विद्यालयले गरेको आर्थिक लगानीसँग शैक्षिक उपलब्धीको तुलना गर्नु रहेका छन् ।

उक्त उद्देश्य पूरा गर्न परिमाणात्मक र गुणात्मक ढाँचाको माध्यमबाट प्राथमिक र द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिका, रेखाचित्र र गणितीय माध्यमद्वारा विश्लेषण गरिएको छ । अध्ययनमा प्रत्येक गा.वि.स. भित्र रहेका ३ वटा माध्यमिक विद्यालय मध्येबाट ३ वटै माध्यमिक विद्यालयलाई सामान्य सम्भावनायूक्त नमुना छनोट विधि छनोट गरिएको छ । अध्ययनको जनसङ्ख्या जम्मा १५८८ जना विद्यार्थी मध्ये ६० जना अर्थात (२६.४६) प्रतिशतलाई नमुना आकारका रुपमा छनोट गरिएको छ । अनुसन्धानलाई व्यवस्थित गर्नको लागि शोधपत्रलाई पाँच एकाइमा छुट्टछुट्टै रुपमा प्रस्तुतीकरण गरिएको छ ।

नमुना शोधपत्रले सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धी कस्तो छ, सरकारको लगानी सहि सदुपयोग भएको छ की छैन, शैक्षिक उपलब्धीको अवस्था बारे अध्ययन गरी शैक्षिक उपलब्धी राम्रो बनाउन चाल्नुपर्ने कदमहरु र सुझाव तथा उपायहरु प्रष्ट पारिएको छ ।

यस अध्ययनमा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको प्र.अ. अभिभावक, लेखा अधिकृत, शिक्षकसँग गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट नमुना छनोट बाट अध्ययन गरियो । सामुदायिक विद्यालयमा सरकारी अनुदान, विद्यार्थी शुल्क र विदालय आयस्रोतको अधययन गर्दा विद्यालयको कुल आम्दानी ८२.६७ प्रतिशत छात्रवृत्ति ०.८२ प्रतिशत एकमुष्ट अनुदान ४.२७ प्रतिशत अन्य ३.११ प्रतिशत र २.०७ प्रतिशत बचतको रुपमा बैंक मौज्दात रहेको पाइयो ।

नमुना छनौटमा परेका सामुदायिक विद्यालयमा शैक्षिक सत्र २०६७,२०६८,२०६९ मा कुल विद्यार्थी संख्या १५६४ रहेको थियो । जसमध्ये ४३.०३ प्रतिशत छात्रा ५६.९६ प्रतिशत

रहेको थियो । दुवै कक्षामा छात्रका संख्या भन्दा छात्राको संख्या कमी रहेको थियो । सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको औषत उत्तिर्ण दर ९७.८४ प्रतिशत कक्षा दोहोऱ्याउने दर ३.०७ प्रतिशत र विचैमा विद्यालय छाड्ने दर ५.७५ प्रतिशत रहेको थियो भने एस.एल.सी. को नतिजा विश्लेषण अनुसार विशिष्ट श्रेणीमा ० प्रशित, प्रथम श्रेणीमा ९.९८ द्धितीय श्रेणीमा ७४.४९ प्रतिशत तृतीय श्रेणीमा १३.३६ प्रतिशत रहेको छ । भने जसमा ९६.८४ प्रतिशत उत्तीर्ण र २.१४ प्रतिशतश अनुत्तीर्ण रहेको पाइयो । यी विद्यालयमा एक तालिम प्राप्त शिक्षक बरावर ३२ जना विद्यार्थी रहेको पाइयो । सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको औसत आम्दानी बार्षिक प्रतिशत २०६७, २०६८, २०६९ क्रमश २०.३०, २४.४२, २८.३३ र शैक्षिक उपलब्धीको प्रतिशत ३२.६३, ३३.२, ३१.८० उपलब्धी पाइयो ।

विषय सूची

पेज

सिफारिस पत्र (Recommendation Letter) **i**

स्वीकृत पत्र (Approval Letter) **ii**

कृतज्ञताज्ञापन (Acknowledgements) **iii**

शोधसार (Abstract) **iv**

विषय सूची (Table of Contents) **v**

तालिका सूची (List of Tables) **vi**

अध्ययन एक (CHAPTER ONE)

१. परिचय (Introduction) **१-९**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि (Background of the Study) १

१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem) ४

१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरु (Objectives of the Study) ६

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्न (Research Question) ६

१.५ अध्ययनको महत्व (Importance of the Study) ६

१.६ अध्ययनका सीमाहरु (Limitations of the Study) ८

१.७ मूख्य शब्दावलीको परिभाषा (Definition of the Key Terms) ९

१.८ अध्ययनको संगठन (Organization of the Study) ९

अध्ययन दुई (CHAPTER TWO)

२. पूर्व अध्ययनको समीक्षा (Review of the Literature) **१०**

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Theoretical Literature) १०

२.२ सम्बन्धित अनुसन्धानको पुनरावलोकन (Review of Related Reserch) १३

२.३ अध्ययनका लागि पूर्व अध्ययनको समीक्षा (Implication of the Study) १८

२.४ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap) १८

२.५ अवधारणात्मक कार्य (Conceptual Framework) १९

२.६ अध्ययनको कार्यात्मक ढाँचा (Functional Framework) २०

अध्याय तीन (CHAPTER THREE)

३. अध्ययनको विधि र प्रक्रिया (Methods and Procedure of the Study) २१

३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Reserch Design) २१

३.२ तथ्याङ्कको स्रोतहरु (Sources of Data) २१

३.२.१ प्राथमिक स्रोत (Primary Sources of Data) २१

३.२.२ द्धितीय तथ्याङ्क (Secondary Data) २१

३.३ जनसंख्या नमुना, आकार र नमुना रणनीति (Population Sample Size and Sampling Strategy) २२

३.३.१ जनसंख्या (Population) २२

३.३.२ नमुना आकार (Sampling Size) २२

३.३.३ रणनीतिक नमुना (Sampling Strategy) २२

३.४ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of Study Area) २३

३.५ तथ्याङ्क संकलनका औजारहरु (Tools of Data Collection) २३

३.५.१ प्रश्नावली (Questionnaire) २४

३.५.२ अवलोकन अनुसुची (observation List) २४

३.५.३ छलफल निर्देशिका (Discussion Guide) २४

३.६ तथ्याङ्क संकलनका तरिकाहरु (Techniques of Data Collection) २४

३.६.१ अर्न्तवार्ता (Interview) २४

३.६.२ प्रत्यक्ष अवलोकन(Direct Observation) २४

३.६.३ लक्षित समुह छलफल (Focus Group Discussion) २५

३.७ तथ्याङ्क संकलन पद्वति (Process of Data Collection) २५

३.८ तथ्याङ्क विश्लेषणको तौरतरीकाहरु (Data Analysis Procedures) २५

अध्याय चार (CHAPTER FOUR)

४ नतिजाको व्याख्या र प्रस्तुतीकरण (Analysis and Interpretation of Result) २६

४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of the study Area) २६

४.१.१ प्युठान जिल्लाको परिचय (Introduction of Pyuthan District) २६

४.१.२ नमुना छनोट गा.वि.स को परिचय (Introduction of V.D.C.) ३१

४.२. नमुना छनोट विद्यालयको आर्थिक अवस्था (Economical Status Selected School) ३३
४.२.१. विद्यालयको भौतिक संरचना (Physical Status of school) ३३
४.२.२. विद्यालयको स्रोत आम्दानी (Income Source) ३४
४.२.३. विद्यालयको क्षेत्रगत लगानी (Area Rent of School) ३६
४.२.४. विद्यालयको आम्दानी र खर्चको तुलना (Compair of Income and Expenditure) ३७
४.२.५. नमुना छनोटमा विद्यालयको शैक्षिक अवस्था (Educational Status of School) ३८
अध्याय पाँच (CHAPTER FIVE)
५. सारांश, निष्कर्ष तथा सुझावहरु (Summary Conclusion and Recommendation) ४५
५.१ सारांश (Summary) ४५
५.२ निष्कर्ष(Conclusion) ४६
५.३ सुझावहरु (Recommendations) ४८
अनुससूचीहरू
सन्दर्भग्रन्थ सूची (REFERENCES)

तालिका सूची (List of Tables)

तालिका नं.	विवरण	पेज
४.१	जातीय आधारमा जनसंख्या विवरण	२८
४.२	धार्मिक आधारमा प्युठानको जनसंख्या	२९
४.३	तहगत विद्यालय विवरण	३१
५.१	विद्यालयको भौतिक संरचना -२०६९	३३
५.२	सामुदायिक विद्यालयहरुको आम्दानी विवरण २०६७-२०६९	३४
५.३	नमुना छनोटमा परेका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको खर्चको अवस्थाको विवरण	३६
५.४	विद्यालयको औषत आम्दानी वार्षिक तथा शैक्षिक उपलब्धीको तुलना	३७
५.५	सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीको भर्ना विवरण	३८
५.६	विद्यार्थी प्रवाह दर	४०
५.७	सामुदायिक विद्यालयको माध्यमिक तहको (एस.एल.सी.शैक्षिक उपलब्धी)	४१
५.८	विद्यालयको खर्च र शैक्षिक उपलब्धिको तुलना	४२
५.९	सामुदायिक विद्यालयमा तालिम प्राप्त र तालिम अप्राप्त शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	४३